

Titelgegevens / Bibliographic Description

Titel	Piëtisten en puriteinen over de naamgeving / L.F. Groenendijk.
Auteur(s)	Groenendijk, L.F.
In	<i>Documentatieblad Nadere Reformatie</i> , 1 (1977), no. 1, p. 20-27.
Copyright	2007 / L.F. Groenendijk SSNR Claves pietatis.
Producent	Claves pietatis / 2007.07.17; versie 1.0
Bron / Source	Onderzoeksarchief / Research Archive Nadere Reformatie
Website	Sleutel tot de Nadere Reformatie
Nummer	B99027717

De digitale tekst is vrij beschikbaar voor persoonlijk gebruik, voor onderzoek en onderwijs. Respecteer de rechten van de rechthebbenden. Commercieel gebruik is niet toegestaan.

Het 'Onderzoeksarchief Nadere Reformatie' bevat digitale documenten over het gereformeerd Piëtisme en de Nadere Reformatie in Nederland tot 1800. Het is doorzoekbaar met de 'Bibliografie van het gereformeerd Piëtisme in Nederland (BPN)' op de website 'Sleutel tot de Nadere Reformatie'.

The digital text is free for personal use, for research and education. Each user has to respect the rights of the copyright holders. Commercial use is prohibited.

The 'Research Archive Nadere Reformatie' contains digital documents about reformed Pietism and the Nadere Reformatie in the Netherlands until 1800. These can be retrieved by searching the 'Bibliography of the reformed Pietism in the Netherlands (BPN)' database at the 'Sleutel tot de Nadere Reformatie' website.

PIËTISTEN EN PURITEINEN OVER DE NAAMGEVING.

Een "merkwaardige opvatting" van Jacobus Koelman

"Let daar op", maant de Nederlandse gereformeerde piëtist Jacobus Koelman (1632–1695)¹⁾ de doopouders, "dat gy uwe Kinderen by den Doop, goede en Christelyke Namen geeft": "Namen van goede betekenis, die de Kinderen tot zulke deugden, als de Namen medebrenge of erinneren, kunnen opwekken; Namen die zodanige Heiligen hebben gedragen, welkers exempelen opmerking en navolging waardig zijn."

Indien men – volgens de gewoonte in die dagen – familieleden wil vernoemen, dan moet men erop letten, "dat het vroome en godtzalige lieden geweest zijn, of zijn, om daar door uw Kinderen ter navolging te bewegen."

Af te keuren zijn de namen van God, Christus, engelen of "gebrandtmerkte goddeloze", zoals Emanuel, Beatrix, Engel of Engeltje, Izebel, Absalom, enz.; evenmin kunnen door de beugel: dierennamen, zoals Haasje, Schaapje, Aaltje, Zwaantje, Duifje en Vogeltje. Koelman vindt het "een smaadt ontrent de instelling van den Doop, en een quelling en smerte daar na voor vroome Kinderen, die gedenken, datze door haar Ouders by haaren Doop zulke beesten Namen hebben ontfangen, en daar mede in de rolle van Christi Soldaten en Huisgenoten zijn aangetekent."

Aldus Koelman in zijn pedagogisch tractaat "De Pligten der Ouders" over de naamgeving²⁾. "Merkwaardige opvatting" volgens N. F. Noordam, die enige jaren geleden een studie over Jacobus Koelman als "pedagoog van het piëtisme" schreef³⁾. Is deze "merkwaardige opvatting" alleen bij Koelman te vinden? Noordam vermog ons dienaangaande geen uitsluitsel te geven; de vraag wordt zelfs niet gesteld.

Het onderhavige artikel bevat een aantal notities die we hebben gemaakt bij ons zoeken naar een antwoord op deze vraag.

Petrus Wittewrongel over de naamgeving.

In de "Oeconomia Christiana"⁴⁾ van de eveneens tot het gereformeed piëtisme te rekenen Petrus Wittewrongel (1609–1662)⁵⁾ vonden we een uitvoerig vertoog over de naamgeving.⁶⁾

De ouders moeten de kinderen geven: "Namen van goede beteeckenisse: ende bysonder, Schriftuerlicke namen, die gemeenelick soodanighe zijn, ende onse kinderen tot sulcke deughden als de namen mede brenghen, kunnen opwecken"; voorts "Sulcke namen die soodanighe heylighe ghedraghen hebben, welckers exempelen weerdigh zijn onser op-merckinghe, ende naervolginge", waarbij Wittewrongel nog aantekent: "Als wy ons Maeghschap ofte gheslachte souden willen vernoemen (...) dat wy daer op oock insonderheyt acht geven, dat het vroomme, en godtsalighe lieden moghen gheweest zijn, soo dat sy oock daer door bewoghen mochten werden, om der selver exempelen naer te volgen."

Wittewrongel betreurt het, dat het in zijn dagen zo ver gekomen is, dat de mensen hun kinderen "te hooghe namen" geven, d.w.z. "die de Engelen, en Godt de Heere eygen sijn"; en dat er ouders zijn die hun kinderen "Afgodische namen gheven, of selfs met den naem van onredelicke Beesten noemen laten." De overeenstemming met hetgeen we hiervoor van Koelman terzake van de naamgeving releveerden lijkt ons frappant. Dat Koelman zijn opmerkingen over de naamgeving – in zijn in 1679 gepubliceerde tractaat – ontleend heeft aan Wittewrongel's – uit 1655 stammende – "Oeconomia Christiana" valt aan te nemen. Overigens is Wittewrongel uitvoeriger op het thema van de naamgeving ingegaan dan Koelman. We zullen nog een en ander van hetgeen we daarover bij hem lezen doorgeven.

De ouderlijke plicht tot het geven van goede namen aan de kinderen wordt door Wittewrongel omstandig schriftuurlijk gemotiveerd: Men moet eens letten op de door de patriarchen en anderen in het O.T. betrachte zorgvuldigheid t.a.v. de naamgeving. Zij gaven hun kinderen niet alleen een naam om hen zo gemakkelijker van andere kinderen te kunnen onderscheiden, zij hadden een hoger oogmerk: zij gaven namen (1) "om yets dat toekomstige was te beteyckenen", of (2) "om eenighe weldaden, die sy al bereyds van Godt ontfanghen hadden in verssche gedachtenisse te houden", of (3) "om haer selven, ende hare kin-

22

deren tot eenighe bysondere plichten te vermanen”.

Voorts wijst Wittewrongel erop, dat de naamgeving bij de besnijdenis, resp. doop, hoogst zinnig is, “want de kinderen hier van onderwessen zijnde, dat sy, of in de besnijdenisse, onder de Wet, of in haren Christelicken Doop, onder den Euangelio, haren naem ontfanghen hebben; soo konden sy terstondt daer naer trachten, 1. Om haerselven daer door te versekeren, dat sy oock in de rolle des boecks waren ingheschreven (...) 2. Aen hare Besnijdenisse ofte Christelicke Doop soo ghedencken, datse haer selven konden te binnen bringhen: 1. Wat van harent-wege aen God beloofd was (...) (n.l.: “om sich onder de banniere Christi, met een stantvastigh voornemen, als vroomme en ghetrouwe Soldaten, tegens den Duyvel, de Wereldt, en ons eygen vleesch, te strijden”). 2. Wat Godt de Heere aen sijne zijde beloofd hadde (...); soo dat sy by hare name geroepen zijnde, ende gedenckende dat Godt beloofd heeft, haren Godt te zijn, ende sijne hulpe en bystant nooyt te weygeren, terstont gheincourageert werden, om met den heylighen David, gesterckt door de ghedachtenisse van dat selvighe verbondt, 1. Sam. 17:36.37.45. dies te vrymoedigher in den strijdt teghens dien helschen Goliath uyt te trecken, ende de overwinnighe te verwachten.”

Is de “merkwaardige opvatting” over de naamgeving, die we bij Koelman en Wittewrongel aantreffen ook bij andere Nederlandse piëtisten te vinden? Is het een opvatting die in die dagen in ons land ook buiten de piëtistische beweging is voorgestaan? Vooralsnog kunnen we op deze vragen geen antwoord geven.

Een vraag die wij ons ook gesteld hebben, is, of er terzake van de gereleveerde ideeën omtrent de naamgeving wellicht sprake zou kunnen zijn van **beïnvloeding door het Engelse puritanisme**. Dit is geen vreemde vraag, gezien het niet te loochenen intensieve contact dat de mannen der “Nadere Reformatie” – inclusief Wittewrongel en Koelman – gehad hebben met het puritanisme.

“Eigenaardig Puriteinsch”.

De biograaf van de Engelse puriteinse piëtist William Perkins (1558–1602), J.J. van Baarsel, vond bij Perkins het advies aan de ouders om met zorg en overleg passende namen aan hun kinderen te geven, die hen kunnen herinneren aan Gods beloften,

godzaligheid of enige goede plicht. — "Eigenaardig Puriteinsch" volgens Van Baarsel.⁷⁾

Het genoemde advies van Perkins trof Van Baarsel aan in Perkins' tractaat "The Government of the Tongue".⁸⁾ In een Nederlandse vertaling⁹⁾ van dit geschrift lezen we o.a., dat "daar zijn vier prijzelijke eynden van het geven der namen": "1. Om de gedachtenisse te bewaren van eenig dink door den gegeven naam, als Adam, Israël, Izaak. 2. Om eenige toekomstige zake te betekenen, als Eva, Abraham, Joannes, Petrus. 3. Om de namen en geheuchenisse van ouders en geslachte te behouden, dit wierde gebruykt in de geboorte Johannis des Doopers. Deze gewoonte mag steeds onderhouden worden, indien daar eenig goet exempel in de Voor-ouders geweest is, 't welk het kind mag volgen. 4. Op dat het leven en de belijdenisse van vroomen lieden mogen weder levendig gemaakt worden, in de vernieuwinge harer namen."

Men moet er volgens Perkins op toezien, dat de kinderen geen namen gegeven worden "welke eygen namen of tijtelen Godes zijn, als Iezus, Emmanuël, enz."¹⁰⁾

Perkins is niet de enige puritein die zich over de naamgeving heeft uitgelaten. In de zgn. "domestic conduct books" van Robert Cleaver en William Gouge wordt eveneens aan dit thema aandacht geschonken.

William Gouge (1575–1653)¹¹⁾ geeft in zijn "Of Domesticall Duties"¹²⁾ te kennen, dat hij de ouders gaarne hun kinderen "names which have some good signification" zou willen zien geven; zijn voorkeur gaat hierbij uit naar zulke namen die in de Bijbel genoemd worden.¹³⁾

Robert Cleaver¹⁴⁾ stelde in zijn "A Godlie Forme of Householde Government"¹⁵⁾ zelfs expliciet: "It is a thing worthy to be wished that all parents . . . would give . . . such names as are named and commended unto us in the Holy Scriptures, to the end that when they come to years of discretion they, by hearing those names, may be excited and moved to follow the virtuous life and Christian conversation of these men and women whose names they bear, which the Holy Ghost hath commended them for: and contrariwise to eschew and avoid those faults and vices which are discommended in them."¹⁶⁾

24

*Een passende naam voor het kind is bij Cleaver dus exclusief een in de Heilige Schrift genoemde naam.*¹⁷⁾ Volgens M.M. Knappen is Cleaver hier geheel in de lijn van "the Puritan discipline of 1586".

De naamgeving en de relatie puritanisme – piëtisme.

Waar een Koelman de ouders adviseert de kinderen bij de doop "goede en Christelyke Namen" te geven, daar lijkt hij ons een aan Petrus Wittewrongel ontleend advies te geven. Wanneer Wittewrongel zijn pleidooi houdt voor het geven van "Schriftuerlicke namen" en namen van exemplarische vromen, en zijn oogmerk dienaangaande ontvouwt, dan lijkt hij ons een opvatting te verkondigen die sterke verwantschap vertoont met puriteinse ideeën over de naamgeving. Het is zelfs mogelijk, dat Wittewrongel in dezen afhankelijk is van de puriteinen, "Engelse invloed" openbaart . . . Het zou hier kunnen gaan om een "eigenaardig puriteins ingrediënt", waarmee Wittewrongel (als eerste?) het "piëtistisch menu" ten onzent heeft verrijkt.

Deze veronderstelling wil verstaan worden binnen een visie waarin het Nederlandse gereformeerd piëtisme oftewel de "Nadere Reformatie" beschouwd wordt als een beweging die in de loop van haar ontwikkeling beïnvloed is door het puritanisme (N.B.: met name door het piëtistisch puritanisme oftewel puriteins piëtisme). Die beïnvloeding, welke vooral via al dan niet vertaalde puriteinse geschriften plaatsvond, heeft een aantal nieuwe elementen in "onze" beweging ingebracht (en ook wel bepaalde "einheimische" noties versterkt). We denken o.a. (!) aan de puriteinse idealen m.b.t. de "Christian Oeconomy". Over dit thema ging het in de "domestic conduct books"; daarover handelde ook Wittewrongel (in zijn "Oeconomia Christiana"), en hij erkent ronduit bij de samenstelling van zijn handleiding ten dienste van de "christelicke huys-houdinge" gebruik te hebben gemaakt van hetgeen Engelse praktikale auteurs over zijn onderwerp hebben opgemerkt.¹⁸⁾ Welnu, bij zijn opmerkingen over de naamgeving zou hij Engelse scribenten nagevolgd kunnen hebben . . .

Een "gezuiverde" naamgevingstraditie en de opvoeding.

Als puriteinen en piëtisten de kinderen "namen van goede be-teeckenisse", namen van vromen wier exemplarisch leven

navolgingswaardig is, wensen te geven, dan zetten zij een oude traditie in "gezuiverde" vorm voort¹⁹⁾: de heiligennamen zijn de namen van Bijbelheiligen en godvruchtige gemeenteleden i.p.v. de gecanoniseerde kerkheiligen geworden, en de "deugden" van de heiligen kunnen niet op een of andere mysterieuze wijze overgaan op degene die naar de heilige is genoemd. — De opvoeding moet eraan te pas komen! Wittewrongel merkt op: "Wy moeten niet alleene sorge dragen dat onse kinders goede namen hebben, maer dat sy die wel beleven". Immers moeten de opvoeders het kind opwekken wat exemplarisch was in het leven van de vernoemde na te volgen, de deugden die vervat zijn in de doopnaam te practizeren.

Noten.

L.F. Groenendijk.

1. *Over leven en werk van Koelman: A.F. Krull, Jacobus Koelman (diss.). Sneek 1901, en het art. over Koelman in het Biographisch Woordenboek van Protestantsche Godgeleerden in Nederland (B.W.P.G.N.) o.r.v. De Bie & Loosjes.*
2. *De Pligten der Ouders, In Kinderen voor Godt op te voeden. Nevens Dryderley Catechismus. Als mede Twintig Exempelen, Van Godtzalige en vroeg stervende jonge Kinderen. Opgesteld en t' samen-gebracht, door Jacobus Koelman, Dienaar des Euangeliums. Eph. 6. vers 1, 2, 3, 4. (.....). t' Amsterdam, By J. Wasteliers, inde Kalverstraat, by de Luçysteeg, in de Kerk-Postil, 1679. (In: Bibl. V.U., A'dam) Herdrukken van het volledige werk verschenen in 1684 (2e dr.), 1724 (3e dr.) en 1749 (4e dr.). In het B.W.P.G.N. staat abusievelijk vermeld, dat De Pligten der Ouders uitkwam in 1673 en de 2e dr. in 1679 verscheen; men verandere deze jaartallen resp. in 1679 en 1684. Wij gebruiken voor ons art. de 3e dr. (1724). Koelman's opmerkingen over de naamgeving zijn te vinden op blz. 8—9.*
3. *N.F. Noordam, Jacobus Koelman, pedagoog van het piëtisme, 1632—1695. In: Paedagogische Studiën 1959.*
4. *Oeconomia Christiana. Ofte Christelicke Huys-Houdinge. Bestiert Naer den Reghel van het suyvere Woordt Gods. Door Petrum Wittewrongel, Bedienaer des H. Euangelij, in de bloeyende Gemeynthe van Amsterdam. Den tweeden Druck. t' Amsterdam, Voor de Weduwe van Marten Jansz Brandt, in Compagnie met Abraham van den Burgh, Boeck-verkooper/by Jan-Roon-Poorts-Toorn/ in de Gere-*

formeerde Catechismus. Anno 1655.

Wij gebruikten deze 2e druk. De 1e druk dateert eveneens uit 1655. In 1661 verscheen een sterk uitgebreide editie in twee kloeke kwarto-formaat banden.

5. *Voor enige biografische informatie over Wittewrongel raadplege men het aan hem gewijde art. in het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek o.r.v. Molhuysen & Blok.*
6. *In de O.C. van 1655 op blz. 367–375; in de O.C. van 1661 in band I op blz. 177–181.*
7. *J.J. van Baarsel, William Perkins (diss.). 's-Grav. 1912, blz. 224/225.*
8. *Perkins' A Direction for the Government of the Tongue verscheen voor het eerst in 1593. Er zijn ettelijke herdrukken verschenen. Vertalingen in het Latijn, Nederlands, Duits en Hongaars. Vgl. I. Breward, Ed., The Work of William Perkins. 1970, blz. 617/618.*
9. *We raadpleegden de vertaling welke voorkomt in het derde deel van Alle de Werken van Mr. Wilhelm Perkins: Een onderrichtinge Tot regeeringe van de Tonge, Volgens het Woordt Gods.*
10. *Het geciteerde is te vinden in het in aantek. 9 genoemde werk op blz. 211/212.*
11. *Over William Gouge: W. Haller, The Rise of Puritanism. New York 1957 (Harper Torchbooks), zie register.*
12. *Gouge's Of Domesticall Duties verscheen in 1622; andere uitgaven: 1626 en 1634. Ook te vinden in Gouge's Workes (1627). Een Nederlandse vertaling is ons niet bekend.*
13. *Aldus lazten we bij J. Axtell, The School upon a Hill. New Haven/London 1974, blz. 8.*
14. *Over Cleaver is zeer weinig bekend. Hij was een "solid Textman", werkte met de fameuze John Dod (1550–1645) samen bij het samenstellen van o.a. A Plaine and Familiar Exposition of the Ten Commandements (een werk dat ook in het Nederlands is vertaald). Vgl. W. Haller, The Rise of Puritanism, zie reg.*
15. *Dit werk verscheen voor het eerst in 1598. Op de titelpagina staat vermeld: "Gathered by R.C."; de uitgave-1612 geeft op de titelpagina te lezen: "First, gathered by R.C. And now newly perused and augmented by John Dod, and Robert Clever." Vgl. W. & M. Haller, The Puritan Art of Love. In: The Huntington Library Quarterly, Vol. V. (1941–42), blz. 241.*
16. *Dit citaat is ontleend aan M.M. Knappen, Tudor Puritanism. Chicago/London 1965 (Phoenix Books), blz. 463.*

17. De "schriftuurlijke" namen die Cleaver voorstaat, zijn de namen die mannen en vrouwen welke in de Bijbel voorkomen, droegen. Nu kan men in de literatuur over het puritanisme nogal eens de mening tegenkomen, dat 'the Puritans gave their children long, strange names, evidencing curious scriptural research or expressing devotional or theological ideas', zoals bijv.: "Christ-came-into-the-world-to-save Barebone" of More Fruit, Faint Not, enz. Volgens Percy Scholes hebben we hier echter met uitzonderingen te maken, die later ten onrechte tot regel zijn verheven: 'The Puritans, in fact, were, in the affairs of everyday life, perfectly normal citizens – like you and me' (P. Scholes, **The Puritans and Music**. Oxford 1969 (reprint), blz. 116.
Patrick Collinson schrijft daarentegen: "Normally a puritan pastor would require the use of names that were biblical or otherwise authentically Christian: More Fruit, Faint Not, Perseverance, Sufficient, Deliverance", en in een noot verwijst hij naar Scholes voor "a discussion of such bizarre Christian names"; belangrijk is wat Collinson dan nog opmerkt: "Scholes probably underestimates this phenomenon" (P. Collinson, **The Elizabethan Puritan Movement**. London 1967, blz. 369/370 en 495). Of dat inderdaad zo is, zal nader onderzoek moeten uitwijzen! Dat dergelijke namen eertijds aan kinderen gegeven zijn, staat echter vast. In dit verband kan ook nog gewezen worden op de puriteinen die naar **New England** zijn gegaan, van wie we weten dat ze hun kinderen niet alleen namen van Bijbelfiguren gaven, maar ook namen als Remember e.d. Overigens merkt J. Axtell, a.w., blz. 8 op, dat "common English names occur far more frequently in New England records".
18. In de "Aenspraecke" voorafgaand aan het vervolg van de O.C. (= band II) schrijft Wittewrongel:
"So veel sal ick niet te min wel derven seggen; dat ick in desen, weynich ofte niets gedaen hebbe, sonder de beste Autheuren, ende in 't bysonder oock vele van de Engelsche Theologanten (die in de uytwerckinge van de Goddelicke wetenschap, so veel de rechte oeffeninge van de ware Godtsaligheyt aengaet, met recht, de grootste eere hebben ingeleght) met naeuwe opmerckinge in te sien . . .".
19. Vgl. voor die oude, katholieke, traditie: J. v.d. Schaar, **Uit de wordingsgeschiedenis der Hollandse doop- en familienamen**. Assen 1953, vooral blz. 68–71. Dat het inderdaad om een oude traditie gaat, bleek ons bij de lectuur van A.K. Danassis, **Johannes Chrysostomos: pädagogisch-psychologische Ideen in seinem Werk**. Bonn 1971, waarin de ideeën van kerkvader Chrysostomos m.b.t. de naamgeving worden weergegeven (blz. 102–104).